

Suomalaisten sotalasten historiasta tutkimus

Heikki Salminen

Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen marraskuun lopulla 1939 veti maamme mukaan juuri alkaneeseen maailmansotaan. Seurannut useiden vuosien sotatila löi monella tavalla leimansa suomalaiseseen yhteiskuntaan. Eräs ilmiö olivat ns. sotalapsi, Suomesta talvi- ja jatkosodan aikana Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan siirretyt lapset. He ovat nousseet laajempaan tietoisuuteen 1980-luvulta alkaen. Samalla on perustettu eri pohjoismaihin keskusyhdistykset sekä lukuisia paikallisyhdistyksiä. Kemissä paljastettiin vuonna 1997 sotalapsimuistomerkki. Yhteispohjoismaisia tilaisuuksia on järjestetty Suomessa ja Ruotsissa. Näin ollen on luontevaa täydentää vähitellen sotalapsista muodostunut kuva historiatieteellisellä tutkimuksella.

Sotalapsi-ilmiö

Suomalaisilla sotalapsilla on edeltäjänsä. Ensimmäinen maailmansota vuosina 1914–1918 oli jo

FK Heikki Salminen toimii Siirtolaisuusinstituutissa tutkijana ja tekee väitöskirjaansa suomalaisista sotilapsista Turun yliopiston Suomen historian laitokselle.

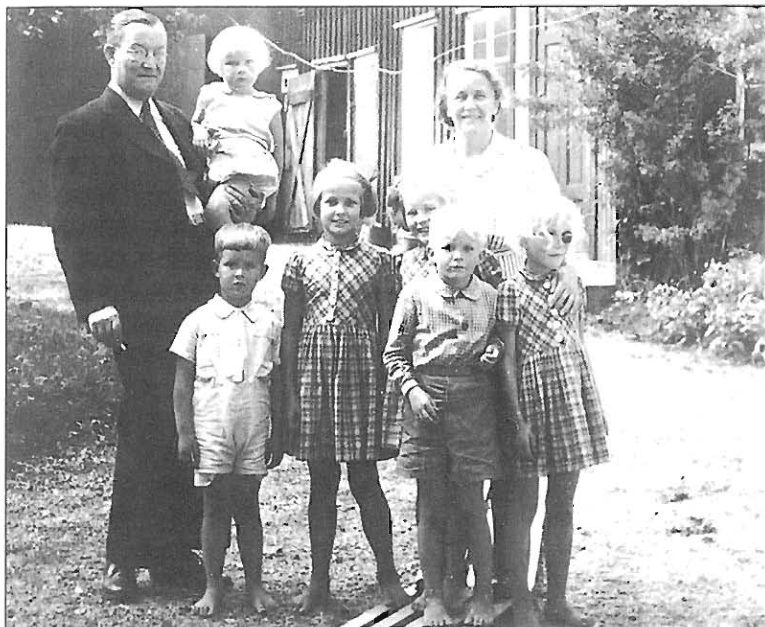
aiheuttanut lapsikuljetuksia keskusvalloista sodan aikana. Rauhan tultua toiminta jatkui. Laajalti tuhotusta Baltiasta ja Keski-Euroopasta siirrettiin lapsia mm. Ruotsiin ja Tanskaan toipumaan sodasta. Tanska otti vastaan noin 50 000 ja Ruotsi noin 22 000 lasta. Termi ”sotalapsi” syntyi, kun nämä lapset myöhemmin muistelivat siirtoaikansa. Tällöin he käyttivät itsestään ilmausta kriegskind. Tässä yhteydessä on todettava, että myös Suomi otti tuolloin vastaan sotilapsia. Kaikkiaan vuosina 1919–1925 maamme saapui noin 2 000 saksalaista lasta.

1930-luvulla raivonneen Espanjan sisällissodan aikana kuljetettiin myös lapsia turvaan sodalta naapurimaihin. Toisen maailmansodan aikana Suomen ohella myös Englanti lähetti lapsiaan pois sodan jaloista muihin Brittiläisen kansainyhteisön maihin ja Yhdysvaltoihin. Siirrot kuitenkin loppuivat, kun eräs lapsia kuljetanut laiva torpedoitiin saksalaisten toimesta. Kreikasta siirrettiin sisällissodan aikana vuosina 1945–1949 noin 14 000 lasta eri Itä-Euroopan maihin. Viimeisimpänä sota-ajan lastensiirtona voidaan mainita vietnamilaisten lasten siirto Yhdysvaltoihin vuonna 1975. Heitä siirrettiin pari tuhatta.

Seikkailuun lappu kaulassa

Kaikkiaan suomalaisia lapsia siirrettiin lähes 80 000. Kyseessä on maailmanennätys omalla alallaan. Kuljetukset Ruotsiin alkoivat melko pian talvisodan puhkeamisen jälkeen joulukuussa 1939. Turusta 15.12.1939 alkaneet kuljetukset jatkuivat tammi-kuuhun 1940, jolloin ne siirtyivät rautateille. Toimintaa organisoimaan oli Ruotsiin perustettu talvisodan alussa Centrala Finlands-hjälpen -järjestö eli Suomen Avun Keskus. Suomen puolella kuljetuksista vastasi Pohjoismaiden Avun Suomen Keskus. Rautatiekuljetukset tapahtuivat Haaparannan kautta Ruotsiin. Osa lapsista kuljetettiin lentokoneilla Vaasasta Ruotsiin. Kuljetettujen joukossa oli myös naisia ja vanhuksia, ei siis pelkästään lapsia. Myös Tanska ja Norja ottivat vastaan suomalaislapsia ja äitejä. Kaikkiaan näin siirrettiin muihin pohjoismaihin lähes 7 000 henkeä, heistä lapsia noin 5 500. Saksan hyökättyä huhtikuussa 1940 Tanskaan ja Norjaan tapahtui suomalaisten evakuointi takaisin kotimaahan välillä vaikeissakin olosuhteissa.

Talvisodan loputtua maaliskuussa 1940 aloitettiin lasten paluukuljetukset. Kuitenkin vielä

Suomalaiset sotalapsset (vas. miehen sylissä ja edessä) vuonna 1944 tai 1945 Ärjängessä ruotsalaisten vanhempinsa ja sisarustensa seurassa. – *Siirtolaisuusinstituutin kokoelmat.*

talvella 1940–1941 hieman yli sata suomalaista lasta oli Ruotsissa. Keväällä 1941 siellä perustettiin Hjälpkommittén för finska sommarbarn, eli kesälapsikomitea, joka kuljetti alkukesästä 1941 Ruotsiin yli 700 lasta. Järjestön yhteistyökumppanina Suomessa toimi Mannerheimin Lastensuojeluliiton kesälapsivaliokunta.

Jatkosodan alettua kesäkuussa 1941 lastensiirrot Ruotsiin saivat aivan uutta vauhtia, vaikka Suomen viranomaiset olivatkin ensin penseitä koko ajatukselle, aivan kuten talvisodankin alla. Ratkaisevan käänteen muodosti ruotsalaisten valmius maksaa lastensiirtojen kustannukset. Tässä tilanteessa perustettiin syyskuussa 1941 sosiaaliministeri K. A. Fagerholm'n aloitteesta sosiaaliministeriön lastensiirtokomitea, jonka yhteistyökumppanina Ruotsis-

sa toimi Hjälpkommittén för Finland's Barn. Lastensiirtokomitea toimi syyskuuhun 1948 saakka, jonka jälkeen sen työtä sotalasten parissa jatkoi Ruotsista palanneiden lasten jälkihuoltokomitea, joka työskenteli vuoteen 1957 saakka. Komitean kuljetusten ohella lapsia meni koko sodan ajan Ruotsiin ja Tanskaan myös yksityistä tietä.

Kuljetukset laivalla tai junalla

Jatkosodan aikaisten lastensiirtojen huippuvuotia olivat sodan ensimmäinen vuosi 1941–1942 sekä kokonaistilanteen kannalta ratkaiseva vuosi 1944. Kaikkiaan Ruotsiin kuljetettiin noin 70 000 lasta. Eniten heitä lähti matkaan Viipurin ja Uudenmaan lääneistä,

kummastakin noin 14 000. Oman ryhmänsä muodostavat sairaat suomalaislapset. Ruotsiin oli perustettu sikäläisten lastenlääkäreiden toiminnan tuloksena lähes 2 000 sairaansijaa, joihin siirrettiin Suomesta potilaita. Usea suomalainen lapsi sai näin Ruotsissa aivan ratkaisevaa hoitoa. Matkat tehtiin jälleen junalla pohjoisen kautta Haaparantaan tai laivalla Turusta Tukholmaan. Laivalla matkustaneita lapsia varten perustettiin vuonna 1941 Turkuun Sirkkalankadulle vastaanottokoti, jonne eri puolilta Suomea saapuneet lapset kerättiin. Seuraavana vuonna se muutti Vähäväkisten taloon ja vuonna 1945 Tuureporinkatu 3:een.

Sosiaaliministeriön lastensiirtokomitea nimesi itse syyskuussa 1941 lastensiirtojen syiksi elintarvikepulan sekä sen, että takaisinvallatun alueen jälleenrakentamisessa mukana olleet naiset eivät voineet viedä mukanaan pieniä lapsia. Aloitettujen lastensiirrot herättivät myös vastarintaa, ja sensuuri puuttui nopeasti tähän keskusteluun kieltäen sen. Samoin eduskunnassa oltiin kriittisiä asiointilaan. Sensuurin toiminnan taustalla voidaan nähdä pelko siitä, että arvostelu haittaa Suomen suhteita Ruotsiin, josta olimme kuitenkin melko riippuvaisia.

Lasten paluukuljetusten piti alkaa jo vuonna 1942, jotta kouluikäiset lapset olisivat voineet aloittaa saman vuoden syksyllä Suomessa koulunkäyntinsä. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan varsinaisen kotiinpaluu alkoi vasta sodan jälkeen vuonna 1945. Lasten kotiuttaminen jatkui koko 1940-luvun lopun. Prosessi ei sujunut kokonaan ongelmitta. Kasvatti-

vanhemmat eivät aina halunneet luopua lapsista, eivätkä nämä halunneet palata Suomeen. Näin syntyi adoptio-ongelmia ja oikeudenkäyntejä Ruotsissa. Tämän kaiken lopputuloksena useat tuhannet suomalaiset lapset jäivät pysyvästi Ruotsiin, ehkä jopa 15 000. Ongelmia oli myös kotimaahan palanneilla sotalapsilla. Monelta oli suomen kieli unohtunut, mikä haittasi välillä pahastikin sopeutumista kotiin ja kouluun. Kotiuttamista varten lastensiirtokomitea perusti syksyllä 1943 Urjalaan Honkolan kartanoon lastenkodin. Myös Helsingissä järjestettiin tiloja lapsia varten. Vuonna 1946 kotiutettujen lasten hoito keskitettiin Tammisaaren Knipnäsin lastenkotiin, joka lopetettiin keväällä 1948. Lastenkoteihin sijoitettiin ne kotiutetut lapset, joita ei jostain syystä voitu heti palauttaa omiin koteihinsa.

Tutkimustilanne

Sotalapset ovat olleet mielenkiinnon kohteena viimeisten vuosikymmenten aikana. Heistä on kirjoitettu sekä tieteellisiä tutkimuksia että kaunokirjallisuutta, ennen kaikkea muistelmia, samoin kuin lehtiartikkeleita. Tutkimukset ovat kuitenkin olleet melko suppeita ja ne ovat perustuneet pienen aineistoon. Teema on vuosien varrella kiinnostanut lääketieteilijöitä, psykologeja, kriminologeja ja sosiologeja, mikä riittää osoittamaan tutkimusaiheen kiehtovuuden ja moniulotteisuuden. Jatkosodan aikana vuonna 1943 ilmestyi yleiskatsaus Ruotsiin suuntautuneista lastensiirroista. Teos sai nimen ”Suomen lasten kiitos Ruotsille”. Se on täynnä

kiitosta Ruotsia kohtaan. Vuonna 1961 ilmestyi osin muistelmaluonteinen Tanskaan vietyjen sotalasten vaiheita käsittelevä teos ”Lapsemme Tanskassa”.

Väitöskirjoja suomalaisista sotalapsista on tehty kaksi. Niissä on tutkittu sotalapsen identiteettiä ja varhaisen eron vaikutuksia. Saadut tulokset ovat ristiriitaiset. Ruotsissa psykologi Lillemor Lagnebro on teoksessaan ”Finska krigsbarn” vuodelta 1994 tullut siihen tulokseen, että useimpien Ruotsiin lähetettyjen sotalasten olisi pitänyt saada jäädä Suomeen. Hänen mukaansa sotalasten erokokemukset ja huono kohtelu Ruotsissa tuntuvat vielä aikuisena heikkona itsetuntona ja ahdistuksena. Lagnebron aineisto käsitti kuitenkin ainoastaan 65 Västerbottenissa asuvaa, tuolloin 50–65 vuotiasta sotalasta, joten se on varsin suppea sotalasten kokonaismäärään nähden. Suomessa lastenlääkäri Eila Räsänen Kuopion yliopistosta tuli täysin vastakkaisiin tuloksiin väitöskirjassaan ”Lapsuusajan separaatiokokemusten vaikutus aikuisiän psyykiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. Psykososiaalinen tutkimus sotalapsiseparaation myöhäisvaikutuksista” vuodelta 1988. Hänen tutkimuskohteenaan oli 379 Kuopiosta Ruotsiin lähetettyä lasta ja vertailuryhmänä 144 Suomessa ollutta ikätoveria. Tutkimustulosten mukaan sotalapset selvisivät kokemuksistaan ilman pysyviä henkisiä vaurioita. Räsänen muistuttaa, että monen Suomeen jääneen lapsen olot sodan aikana olivat hankalat.

Sotalapsi-ilmioistä on olemassa vielä kolmaskin väitöskirja. Huh-

tikuussa 1998 väitteli Turussa Åbo Akademiassa Monika Janfelt aiheesta ”Stormakter i människokärlek. Svensk och dansk krigsbarnhjälp 1917–1924”, jossa hän tutki Ruotsin ja Tanskan vastaanottamia saksalaisia ja itävaltalaisia sotalapsia ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Hän syvensi tällä työllä aiemmin valmistunutta lisensiaattityötään ”Barn av ett krig. Krigsbarnverksamhet som humanitär insats i Sverige och Danmark efter första världskriget”. Myös hänen pro gradu -tutkielmansa vuonna 1990 oli käsitellyt näitä sotalapsia.

Suomalaisista sotalapsista on kaikkiaan tehty neljä pro gradu -tason tutkielmaa. Kirsti Antikaisen tutkielma ”Suomalaiset sotalapset Ruotsissa talvisodan aikana” tarkastettiin Joensuun yliopistossa vuonna 1989. Loput ovat Helsingin yliopistosta. Vuonna 1982 tehty V. Tuunaisen tutkielma ”Sotien aikana Ruotsiin lähetettyjen lasten mielenterveydestä” sekä vuonna 1996 Jussi Erosen tutkielma ”Lastensiirrot poliittisena kysymyksenä jatkosodan alun Suomessa”. Viimeisin on vuonna 1998 ilmestynyt Leila Selkisen kasvatustieteen pro gradu ”Olin sotalapsi: aikuisen sotalapsuudelleen antama merkitys”.

Turun terveydenhuolto-oppilaitoksessa on vuonna 1996 valmistunut Päivi Pykäläisen opin näyte ”Sotalapset – Tutkimus sotilasten kokemuksista ja elämänvaiheista”. Hän haastatteli kyselylomakkeen avulla yli 300 sotilasta entisen Turun ja Porin läänin alueella. Pykäläinen päätyi havaintoon, että vaikka sotilaisuus voisi sinänsä olla varsin kova kokemus pienelle lapselle, niin sota-

lapset mieltävät kuitenkin, että sillä on ollut paljon positiivisia vaikutuksia, joista voidaan mainita esimerkiksi sopeutumiskyky ja kielitaidon karttuminen. Sotalapsuuteen liittyy kuitenkin myös negatiivisia vaikutuksia. Naiset kokevat opinnäytteen mukaan sotalapsuuden vaikuttaneen kielteisesti itsetuntoon, miehille taas kieli oli tuottanut ongelmia. Kuitenkin entiset sotalapset ovat yleisesti ottaen varsin tyytyväisiä elämänsä.

Suomen ja Ruotsin muuttoliike -projektissa julkaistiin vuonna 1976 Katia Båskin tutkielma ”Finländska krigsbarn i Sverige”. Kanadalaisprofessori Alvin L. Evans tutki vuonna 1984 suomalaisia sotalapsia, ja katsoo teoksessaan ”Ero ja lapset”, että sotalapset yleensä voivat paremmin kuin Suomeen jääneet ikätoverinsa. Ensimmäinen kokoava teos sotalapsista on itsekin Ruotsissa sotalapsena olleen Pertti Kavénin vuonna 1985 kirjoittama ”70 000 pientä kohtaloa. Suomen sotalapset”. Syksyllä 1995 pidetyn sotalapsiviikon seminaariesitelmät julkaistiin myöhemmin tutkimusraporttina ”Sotalapset”. Jo vuonna 1950 Margit Jalo esitti laskelmia Ruotsiin siirretyistä lapsista artikkelissaan ”Tilastoa lastensiirroista Ruotsiin vuosina 1941–46”. Hyvän selvityksen sosiaaliministeriön lastensiirtokomitean arkistosta on tehnyt Juhani Lomu vuonna 1974 arkistotutkimussaan ”Lastensiirtokomitea ja sen arkisto 1941–1949”.

Tutkimusmetodi ja -teemat

Tarkoituksena on historiatieteen menetelmin suorittaa laaja-alai-

nen kartoitus sotalapsista. Perinteisen historiatieteen historiallis-kvalitatiivisen metodin ohella saatetaan käyttää myös muita väestö- ja sosiaalihistoriallisia metodeja, mm. tilastollisia menetelmiä. Tällöin kyseeseen saattaa tulla otannan suorittaminen, jotta tarkemmalla analyysillä voidaan kartoittaa tietty joukko sotalapsista. Myös syrjäytymisen teemaa voidaan tarkastella sotalapsikokemuksen kautta. Tarkasteltava tutkimusteema on myös sikäli historiantutkimuksen kannalta mielenkiintoinen, että suurin osa tuon ajankohdan historiallisista objekteista, sotalapsista, on yhä elossa. Näin voimme yhdistää nykyisyyden historiaan, poistaa katkosta menneen ja nykyisen välillä. Tässä kohden tarkasteluun voi ottaa myös elämänhallinnan käsitteen.

Sosiaalihistoriallisesta tutkimusmetodista johtuen kyseessä tulee olemaan oman aikansa yhteiskunnan historiallista tutkimusta, jolle on ominaista pyrkimys kokonaisvaltaisuuteen (holismi), rakennanalyysi, erilaiset yleistykset sekä teoreettisuus ja poikkitieteellisyys. Annalistisen historiantutkimuksen koulukunnan pyrkimys eritasoisten rakenteiden tutkimiseen tarjoaa mahdollisuuden kirjoittaa tutkittavan teeman kokonaisuutta, jossa mm. aika voidaan jakaa eritasoihin tapahtumiin tarkastelusta riippuen. Näin voidaan myös tarkastella sotalapsi-ilmiön sisällä yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. Samalla on löydettävä tasapaino yksityisen ja yleisen välillä, jotta saadaan syntymään synteesi menneestä.

Oleellista on esittää sotalapsiteemaan liittyviä kysymyksiä. Näin syntyy nykyisen ja menneen

väläinen vuoropuhelu, dialogi, josta on ennen muuta puhunut Hans-Georg Gadamer. Syntyy kysymyksen ja vastauksen dialektiikka. Oikeilla kysymyksillä saadaan menneisyys avattua. Näin tutkija vähitellen avaa menneisyyden merkitysjärjestelmää. Tutkimuksen kohde on sijoitettava ongelman kannalta oleellisiin yhteyksiinsä. Samalla tutkijan oma merkitysjärjestelmä ja menneisyyden merkitysjärjestelmä avautuvat toisilleen, jolloin sekä menneisyyden että nykyisyyden ehtoja aletaan ymmärtää paremmin. Ne käsitteet, joiden avulla historiantutkimuksessa tämä yhteyksiin sijoittaminen tapahtuu, ovat kontekstuaalisuus ja kokonaisvaltaisuus. Historian ilmiöt voidaan ymmärtää vain, kun ne asetetaan tarpeeksi laajasti omiin historiallisiin yhteyksiinsä. Siksi ei riitä, että suomalaisia sotalapsia tarkastellaan vain yksittäisenä historiallisena ilmiönä tietynä aikana. On myös tarkasteltava eri toimijoiden motiiveja ja taustoja. Poliittiset, taloudelliset, väestölliset ja myöskin sotilaalliset tekijät on pidettävä mielessä. Näin tutkittavan ilmiön antamaa tietoa pyritään täsmentämään jäsentämällä sitä asteittain riittävän pieniin osiin, selvittämällä näiden osien suhde toisiinsa ja kokonaisuuteen sekä lopuksi muodostamalla käytetyn analyttisen metodin avulla kokonaisuudesta jäsennyt tiedollinen käsitys.

Painopistealueena tutkimuksessa ovat sotalapsi-ilmiön poliittinen ja inhimillinen puoli. Tutkittavia kysymyksiä tulevat mm. olemaan:

- Suomen ylimpien valtiollisten elinten keskustelut asiasta

- Suomen ulkoasiainhallinnon kannanotot
- Lastensiirtojen aiheuttama julkinen keskustelu ja kritiikki
- Sensuurin motiivit ehkäistä keskustelu asiasta
- Poliittisen ja sotilaallisen tilanteen heijastukset lastensiirtoihin
- Olivatko sotalapset Suomen pohjoismaisen suuntauksen takuuna?
- Oliko tarkoitus turvata suomalaisuuden säilyminen mahdollisen miehityksen varalta?
- Löytyykö viranomaisten evakointisuunnitelmista aikeita erityisesti lastensiirtoihin?
- Organisaatiot Suomessa ja Ruotsissa (ja Tanskassa)
- Virallisen organisaation ohella tapahtuneet siirrot: yksityisen avustustoiminnan ja valtion yhteistyö osa virallista ulkopoliittikkaa
- Lasten sosiaalinen tausta ja perheitten asema: millä perusteilla lapset valittiin?
- Kuljetusten organisointi
- Kotiutus, adoptiot
- Syyt Ruotsin valmiuteen ottaa vastaan lapsia
- Valtiovallan suhde yleiseen avustustoimintaan
- Vapaaehtoistyön historia, lastensuojelun kehitys
- Siirtomäärät

Lähdeaineisto koostuu Suomen Kansallisarkistossa säilytettävistä sosiaaliministeriön lastensiirtokomitean arkistosta sekä Tukholmassa Ruotsin valtionarkistossa säilytettävistä Centrala Finlands-hjälpen- ja Hjälpkommittén för Finlands barn -järjestöjen arkistoista. Muu tutkittava arkistoaineisto muodostuu mm. Suomen valtioneuvoston ja eduskunnan arkistoista, ulkoministeriön arkistosta, sekä rautatiehallinnon ja laivayhtiöiden arkistoista. Tutkimuksen edetessä tulevat kyseeseen soveltuvin osin myös Ruotsin ylimpien valtiollisten elinten ja ulkoministeriön arkistot. Näitä arkistolähteitä täydentävät Suomessa ja Ruotsissa suoritettavat entisten sotalasten sekä sotalasten kuljetuksiin osallistuneiden henkilöiden haastattelut. Nämä kerätään omaksi äänitearkistokseen. Lisäksi pyritään saamaan talteen mahdollisimman paljon sotalasten kirjeitä ja valokuvia. Tutkimuksessa käytetään hyväksi myös aiempaa tutkimus- ja muistelma-kirjallisuutta sekä sanoma- ja aikakauslehdistöä.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimushanke on kolmivuotinen vuosille 1998–2000. Siirtolaisuusinstituutin julkaisusarjassa julkaistava teos on samalla väitöskirja Turun yliopiston Suomen

historian laitokselle. Tutkimusta ovat jo rahoittaneet Kaatuneiden Muistosäätiö, Turun Yliopistosäätiö sekä Marjatta ja Eino Kollin Säätiö.

Alkuvuodesta 1999 hankkeesta on tarkoitus käynnistää yhteis-pohjoismainen tutkimusprojekti, johon on jo haettu rahoitusta mm. Pohjoismaiden Kulttuurirahastolta. Tällöin mukaan tutkijoiksi projektiin tulisivat Tukholman yliopistosta FT Irene Virtala sekä Århusin yliopistosta Mark van Gessel. Tohtori Virtala tutkii sotalapsiteemaa pohjoismaisessa kaunokirjallisuudessa. Aiheen käsitteilyn analyysin ohella hänen on tarkoitus kerätä autenttista kuvasta sotalapsista haastattelujen ja heidän kirjoittamiensa kertomusten avulla. Muita lähderyhmiä ovat mm. sotalasten kirjoittamat kirjeet sekä sosiaalihallinnon tarkastusraportit. Näin syntyy sota-ajan inhimillisen puolen kuvaus. Mark van Gessel puolestaan tutkii Tanskaan siirrettyjen suomalaisten sotalasten vaiheita pyrkien selvittämään Tanskaan jäämiseen liittyviä kysymyksiä, mm. miten sopeutuminen heidän kohdallaan on tapahtunut, sekä miten runsaita ovat olleet sotalasten kontaktit Tanskaan Suomeen kotiuttamisen jälkeen. Hänen on tarkoitus tehdä työstään väitöskirja Århusin yliopistoon.

Kirjallisuus

Antikainen, Kirsti: Suomalaiset sotalapset Ruotsissa talvisodan aikana. Historian pro gradu -työ. Joensuun yliopisto 1989.

Bruun, Elsa; Mäkinen, Eino; Vil-kuna, Kustaa; Virtamo, Sirkka-Liisa (toim.): Suomen lasten kiitos Ruotsille. Helsinki 1943.

Båsk, Katia: Finländska krigsbarn i Sverige. Forskningsprojektet. Migrationen Finland-Sverige 7/ 1976. Åbo.

Eronen, Jussi: Lastensiirrot poliittisena kysymyksenä jatkosodan alun Suomessa. Helsingin yliopisto 1996.

Evans, Alvin: Ero ja lapset. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 44. Helsinki 1984.

Jalo, Margit: Tilastoa lastensiirroista Ruotsiin vuosina 1941-1946. Sosiaalinen Aikakauskirja 1950:44.

Janfelt, Monika: Barn av ett krig. Krigsbarnsverksamhet som humanitär insats i Sverige och Danmark efter första världskriget. Åbo 1994.

Janfelt, Monika: Stormakter i människokärlek. Svensk och dansk krigsbarnshjälp 1917-1924. Åbo 1998.

Kavén, Pertti: 70 000 pientä kotaloa. Suomen sotalapset. Keuruu 1985.

Korppi-Tommola, Aura (toim.): Sotalapset. Tutkimusraportti. Helsinki 1996.

Lagnebro, Lillemor: Finska krigsbarn. Studier i socialt arbete vid Umeå Universitetet, nr 19. Umeå 1994.

Lomu, Juhani: Lastensiirtokomitea ja sen arkisto 1941-1949. Kansallisarkisto, Helsinki 1974.

Pykäläinen, Päivi: Sotalapset, tutkimus sotilasten kokemuksista ja elämänvaiheista. Turun terveydenhuolto-oppilaitos 1996.

Räsänen, Eila: Lapsuusajan separaatiokokemusten vaikutus aikuisiän psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaali-

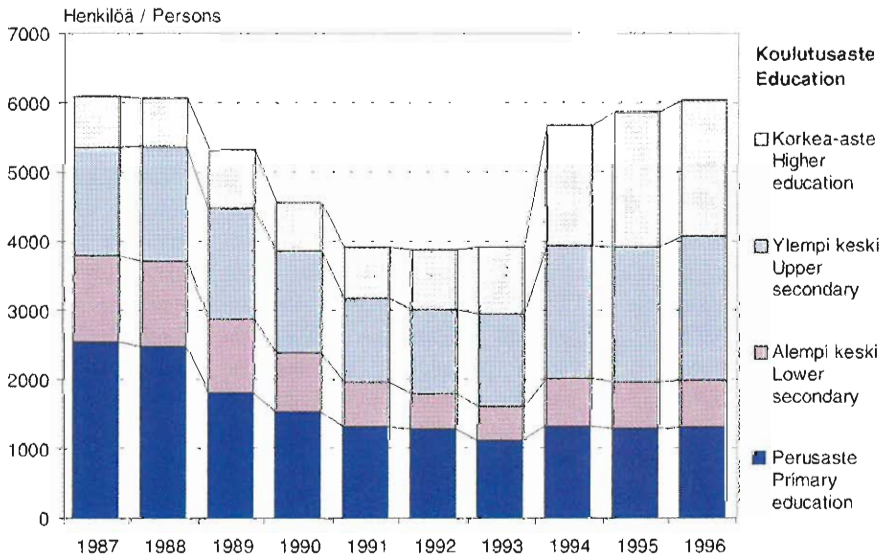
seen hyvinvointiin. Psykososiaalinen tutkimus sotilapsiseparaation myöhäisvaikutuksista. Kuopion yliopiston julkaisuja, lääketiede, alkuperäistutkimukset no 2, 1988.

Schildt, Mila; Runeberg, Arne (toim.): Lapsemme Tanskassa. Helsinki 1961.

Selkinen, Laila: Olin sotilapsi: aikuisen sotilapsuudelleen antama merkitys. Kasvatustieteen laitos, pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1998.

Tuunainen, V.: Sotien aikana Ruotsiin lähetettyjen suomalaislasten mielenterveydestä. Pro gradu, Helsingin yliopisto 1982.

Suomessa syntyneet maastamuuttajat koulutustason mukaan 1987-96
The Finnish born emigrants by education in 1987-96

Lähde: Julkaisemattomat väestönmuutostilastot (Tilastokeskus); Kuvio: Jouni Korkiasaari (Sirtolaisuusinstituutti)
Source: Unpublished vital statistics (Statistics Finland); Figure: Jouni Korkiasaari (Institute of Migration)